

Posudek oponenta na diplomovou práci Dušana Ondráčka *Reformy a modernizace v Saúdskoarabském království*

Ondráček si stanovil úkol dekonstruovat rozšířený obraz o Saúdské Arábii jako středověké anomálii a dokázat, že v hlavních rysech odpovídá tento stát modelu modernizující se země. Postupuje ve třech krocích. V první kapitole nastiňuje krizi teorie modernizace v poslední čtvrtině minulého století a debaty, z nichž se vynořily její alternativy. Z nich si vybírá teorii mnohačetných modernit Shmuela N. Eisenstadta a v jisté míře také reformulaci weberovské sociologie modernity z pera Anthony Giddense. Obzvláště Eisenstadt se mu zdá vhodný na posouzení saúdského případu, neboť svou teorii formuloval explicitně s ohledem na modernizaci nezápadních zemí. Druhou kapitolu věnuje stručnému shrnutí historie a povahy saúdskoarabského státu. Ve třetí aplikuje na tento empirický materiál Eisenstadtovu teorii a ukazuje, že z jejího hlediska není tato země středověkou enklávou, ale modernizujícím se státem. Konkrétně vykazuje podle autora tři hlavní rysy takových států. Probíhalo v ní úspěšně budování moderního státu monopolizujícího násilí a administrativně kontrolujícího území (1), integrace periférií do politického celku řízeného z centra (2) a utváření národní identity (3).

Autor velmi přesvědčivě popisuje procesy spadající pod druhý bod (postupné překonání kmenové autonomie represí, kooptací či uplácením). Co se týče budování národní identity, jejím jádrem je podle něj wahhábismus (resp. salafismus) a loajalita k dynastii Saúdu. Mám pochyby, zda je takové vymezení národní identity dostačující: nemá se tato identita právě jako moderní typ kolektivní identity vyznačovat spíše než loajalitou k určité vládnoucí dynastii věrností anonymnímu mezigeneračnímu kolektivu? S tím souvisí podle mne nedostatečná specifická, s jakou autor definuje moderní stát. Právě jím pozitivně citovaný Giddens připomíná, že moderní stát není Weberem definován jen jako monopol legitimního násilí na daném území a schopností ho kontrolovat a spravovat, ale také racionální povahou své byrokracie, která – právě jakožto páteř anonymního celku – musí být organizována a fungovat na základě principu účinnosti a kompetence, což předpokládá meritokratické obsazování postů a funkcí prostřednictvím nestranných procedur. Této představě vůbec neodpovídá způsob, jakým se po dlouhá desetiletí udělovala místa v administrativním aparátu kmenovým starším jako způsob jejich kooptace a integrace jejich kmenů. Takový způsob odpovídá tradičnímu vztahu krále k jeho vazalům, nikoliv moderní politické struktuře národního státu, v níž anonymní byrokracie (kariéra, v níž se řídí zásluhami, nikoliv původem) tvoří páteř anonymního kolektivu jednotlivců vztahujících se k celku nikoliv prostřednictvím „starších“ svých korporací, ale bezprostředně.

Z muslimských zemí by ve 20. století takovou modernizací státu prošlo Turecko či Tunisko, možná Senegal, ale – v souladu s popisem autora – nikoliv Saúdská Arábie. Problémem není jen dynastická struktura moci, ale také velikost královské rodiny, která díky velkému množství synů krále-zakladatele a jejich synů není jen vládnoucí rodinou, ale tvoří vrchní společenskou vrstvu s odlišným statusem od zbytku společnosti. Někteří komentátoři proto pokus Muhammada Bin Salmana o získání monopolní kontroly nad politickými procesy a o vyloučení z nich ostatních příslušníků královské rodiny ve druhé polovině minulého desetiletí považovali za krok k „absolutní monarchii“, z níž teprve bude moci vzniknout moderní státní národ v naznačeném smyslu, neboť absolutistická moc zničí rozdělení společnosti do různých sociálních či územních korporací (v saúdském případě „rodina“ Saúdu, kmeny, ulamá). Klasickým modelem by byl francouzský absolutismus 16. a 17. století. Nebo je tento model stále příliš eurocentrický? Doufám, že autor se vyjádří k této otázce v průběhu obhajoby.

Upozorňuji na faktickou chybu na straně 45, kde autor zmiňuje jiný, osvícensko-racionalistický typ salafiji představovaný Muhamadem Abduhem, o němž tvrdí, že žil ve druhé polovině 18. století. Abduh spolu s Rašidem Ridou a al-Afgháním se však řadí k salafiji přelomu 19. a 20. století. Pravdu má ovšem autor v tom, že skutečně tento proud směřoval opačným směrem než salafistická hnutí jako je wahhábismus.

Práci považuji za zajímavý příspěvek k danému tématu a navrhuji ji hodnotit jako velmi dobrou.

Prof. Pavel Barša